

Meesterlijke Middeleeuwen
Miniaturen van Karel de Grote
tot Karel de Stoute | 800-1475

Waanders Uitgevers, Zwolle

Dauidsfonds/Leuven

68 Liber astrologiae

Brugge, vóór 7 juni 1403. - New York, Pierpont Morgan Library, ms. M 785.

MANUSCRIPT Perkament; IV + 52 fol.; 248 x 175 mm; 76 miniaturen van een hele pagina; cursief schrift.

INHOUD Georgius Zothori Zapari Fenduli, *Liber astrologiae*

BAND Moderne band.

HERKOMST Op 7 juni 1403 geschonken door Lubert Hautscilt (1393-1417), abt van de Eeckhoutabdij in Brugge, aan hertog Jean de Berry († 1416); Baron J.-B. Gaignarre de Joursanvault (1748-1793): ex-libris (fol. IV), "Le baron de Joursanvault, 1790" (fol. 51v); collectie M. Court in Dijon (1907); gekocht in 1935 bij Jacques Rosenthal in Zürich.

BIBLIOGRAFIE Leuven 1993: 93-96, nr. 31.

fol. 47v-48r:

'Verbanning' en 'Verheerlijking' van Mercurius

Dit traktaat over astrologie was een geschenk van Lubert Hautscilt, abt van de Brugse Eeckhoutabdij, aan de bibliotheek hertog Jean de Berry. Het is een van de hoogtepunten van de Vlaamse verluchtungskunst in het begin van de 15de eeuw. De naam van de miniaturist, die heel waarschijnlijk actief was in Brugge, is onbekend gebleven, maar het gaat om een perfecte vertegenwoordiger van de zogeheten 'pre-Eyckiaanse' stijl, die met zijn scherp realisme de kunst van de gebroeders Van Eyck en de andere grote Vlaamse Primitieven aankondigde.

De aangewende technische middelen zijn van een verbazende eenvoud. De lijnen van de tekening zijn met een zeer vaste hand met inkt getrokken op het onbewerkte perkament. De tekening is opgewerkt met lavis, op sommige plaatsen erg waterachtig, om het gebroken-witte perkament te laten ademen. De lichamen en de vloeiende draperingen zijn krachtig gemodelleerd met het penseel. De verluchter beklemtoont de plasticiteit ervan nog door de plooiën en de benige uitsteeksels extra te belichten. Randen en hollen krijgen reliëf door felrode toetsen, aangebracht met een indrukwekkend picturaal meesterschap. De kunstenaar pronkt met zijn virtuositeit en probeert het werk van het penseel niet te verbergen. Er is een zekere ruwheid in de factuur, die de compositie een sterk visueel effect geeft.

Het boek ligt open op een dubbele verluchte pagina. Twee naar elkaar toe gekeerde figuren zitten naast een lessenaar. De eerste kijkt weg van zijn boek en houdt ondertussen een vinger op de bladzijde die hij aan het lezen was. Aan zijn voeten liggen, nonchalant op de grond gegooid, twee manuscripten. De man zit

ineengedoken, ten prooi aan smart. Zijn gezel daarentegen laat sereen zijn ogen gaan over het boek voor zich. Hij zit kaarsrecht op zijn stoel en heeft een vedel in zijn linkerhand. Hij straalt een evenwicht uit dat in schril contrast staat met de houding van zijn buur.

Deze bladzijden illustreren een hoofdstuk uit het traktaat, dat is gewijd aan de planeten. De twee figuren bieden een schitterende visuele voorstelling van een basisprincipe uit de astrologie: de wet volgens dewelke de kracht van de sterren kan veranderen onder invloed van het teken van de dierenriem waarin ze zich bevinden. In dit geval illustreren de tekeningen de 'waardigheden' en de 'zwakheden' van Mercurius: links de 'verbanning', die ontstaat wanneer de planeet in de dierenriem recht tegenover het eigen teken staat. Zijn kracht werkt dan in tegengestelde richting en wordt naar het teken toe getrokken. De vernietiging van Mercurius is de Boogschutter of de Vissen, die onderaan op de pagina zijn voorgesteld. De verluchter is erin geslaagd dit abstracte idee van tegenstelling en weerstand gestalte te geven in de voorstelling van een angstig wezen dat wordt afgeleid van zijn lectuur en weggerukt van het boek voor hem. Rechts daarentegen is de 'verheerlijking' van de planeet voorgesteld, de positie waarin zijn eigen eigenschappen en die van het teken elkaar versterken. Mercurius is 'verheerlijkt' als hij in het teken van de Maagd komt, dat is afgebeeld aan zijn voeten. De figuur beschikt over al zijn geestelijke vermogens en concentreert zich op zijn lectuur. Het muziekinstrument in zijn ene hand herinnert ons eraan dat hij de uitvinder is van de lier.

De kracht van deze miniaturen schuilt ongetwijfeld in het feit dat ze geïsoleerd zijn, zonder franjes, op het blote perkament. Maar ook de details zijn prachtig, of het nu gaat om het mooie gelaat van de Maagd, de schitterende, in enkele kleurtrekken geschetste vissen, of – een sublieme anekdotische noot – de hand van Mercurius 'in vernietiging' die op het boek ligt, in een gestokte, weergaloos spontane beweging.

DV